

Felvidékiek Gleichenbergben

Mikszáth Kálmán és Závory Sándor barátsága

Gleichenberg osztrák fürdőváros vas-tartalmú, sós és szénsavas forrásvizéről nevezetes. A két felvidéki személyiség, mikor 1890 nyarán először találkozott a fürdőben, már évtizedek óta elhagyta a szülőföldjét, bár igazán soha nem szakadt el tőle. Az itt szerzett élmények-émlékek mindkettőjük életpályáját végigkísérték. A páciens –jeles írónk, a „nagy palóc”- Mikszáth Kálmán. Az orvosa – a tollforgató doktor, a nagykeszi születésű – Závory Sándor.

Gleichenbergben ismerkedtem meg veled. Eötvös Károly előre jelezte jövetelét, hogy hozzám fog fordulni orvosi tanácsért. Nagy aggodalom szállt rám, midőn gégetükörrel is megvizsgáltam. Gégején sebetek találtam s az ilyenek legtöbb esetben vést jelentenek. Hogy ilyen-e az ő baja, egyelőre nem volt megmondható. Bejártam hozzám minden nap s az ásványvíz használatán kívül tanin-jodol por-befúvásokat alkalmaztam. De volt az ő gyógyulásának egy nagy akadály, amit el kellett hártanunk. Sok ismerősrre talált Gleichenbergben, akik szerették volna élőszavát is hallani: vajon a beszéd is oly édesen folyik-e ajakáról, mint tollából az írott sorok? El kellett őt szigetelnem s hallgatásra bírnom.

Nagy fontosságúnak tartottam betegeimnél a vidám hangulatot. Ezért legfőbb törekvésem Mikszáth gyógyításánál odairányult, hogy őt derült hangulatban tartsam. És a derült hangulat és a hallgatás Mikszáth gyógyításánál –mint segítő eszköz– kitűnően beváltak. Ezt igazolja Mikszáth egyik levele is, amit a fürdőben tartózkodó barátjának, dr. Grubiczky Lászlónak írt:

Gleichenberg, 1890. július 9.
Kedves Barátom!

Hallom, hogy Závory Sándor születése napját tartjátok ma. Nem akarom azt mondani, hogy t. barátom rosszkor született. Inkább maradok amellett, hogy én betegedtem meg rosszkor. Érzem, hogy ott kellene lennem köztetek, akik őt ünneplitek, mert én tartozom neki a legtöbbet. Először a hangomat adta vissza. Az igaz, hogy valami tetszetős, hasznos dologra még eddig nem

Mivel az idén emlékezünk Mikszáth Kálmán 160. és Závory Sándor 165. születési évfordulójára, az emlékv apropóján érdemes a barátságukat is felidézni. Mint ismeretes, Mikszáth Kálmán több mint 20 évig volt a „Tisztelt Ház” tagja, országgyűlési képviselő. Az 1886-os képviselőválasztáskor egy vidéki körút alkalmával nagyon megfázott, még a hangját is elveszítette. Aztán az elkövetkező években is gyakran küszködött torokgyulladással, gégebántalmakkal. Ezek

használtam, de fordulhat az idők szele, mikor a szerény, okos és sima „igen”-eknek dörög, kevély „nem”-ekké kell majd válniuk!

Először, mondom, visszaadta a hangomat, másodsor nyertem általa egy jó barátot, aki visszaadta a kedélyemet. S ez a gyöngéd, jó barát ő maga.

Tudasd hát kérlek veled, hogy szellemiekben én is köztetek vagyok (ámbátor a vendéglősnek nem lehet valami nagy öröme a szellemi kosztosokban), s hogy szívből osztozom a ti jó kívánataitokban.

Éljen a doktor sokáig, és – ne engedjen bennünket se meghalni!

**Tisztelő barátod:
Mikszáth Kálmán**

Az elkövetkező években is a családjával utazik Mikszáth Kálmán a fürdőbe.

Így ír ezekről az évekről Závory:

Feledhetetlenek előttem azok az órák, amiket az ő és családja körében eltöltöttem. De azok lehettek ő neki is. Kezdte megkedvelni előadásaimat. Utóbb úgy rámkapott, hogy este is bejárt hozzám vacsora után, vagy odahozatta vacsoráját a szobámba. Vele jött neje és két kisfia is.

Lefeküdt a díványra. – No doktor, beszélj!

A kis gyerekek is feszült figyelemmel hallgattak s mulattak. A négy éves Berci el is nevezett mesecsászárnak. E címre büszkébb voltam mint a doktori címemre. Hízelt hiúságomnak, hogy beszédemmel Mikszáthot mulattatni tudom. Sohasem múlik el emlékezetemből, mennyire nevetett, a könnyek mint csordultak ki szeméből, midőn egyik este szoboszlói prakszisomat elbeszéltem.

Ejnye az árgyelúsát! A vén jókaitól sohasem hallottam ilyen jót. Megengeded, hogy ezt

a panaszok akár lelki megrázkódtatás nyomán is kiújulhattak nála. 1890 áprilisában halt meg János fia, az akkor még rettegett betegségben, torokgyíkban. Az író borzalmas állapotba kerül, magas láza van a hangját újra elveszíti. Eötvös Károly biztatására nyáron a család elutazik Gleichenbergbe, hogy az író kezeltesse magát.

Závory Sándor az Emlékeim c. kötetében így ír erről a találkozásról:

leírjam? Le is írta az egyik Almanachban a 90-es években e cím alatt: Aesculap az Alföldön..

Megírta annak a lengyel kollégámnak házasságát is, amit neki elbeszéltem, akit száz Napoleon- arannyal honorált lengyel kisaszszony páciense csekély fáradozásáért, mert baja nem is igen volt. (Katángy Menyhért).

Kitűnően mulatott egyik páciensem, Sierawsky Wladimir bátyánkon. Göthös tüdejével én bajlódtam, felesége pedig ápolta őt. Ennek az ápolásnak nyoma van a Szent Péter esernyőjében, (Szlimeszky házaspár).

Így telt az ő ideje Gleichenbergben, vidámságban, tíz nyáron át. Megdöbben, midőn hallotta tőlem 1899. nyarán, hogy ez az utolsó idény, amit Gleichenbergben töltök.

-Hát miért nem jössz tovább?

-Mert már betelt a 30 év, ameddig praktizálni szándékom volt. Elég ebből ennyi. De meg érzem is, hogy nem vagyok már a régi, mert régi vagyok.

-No, ha te nem jössz, akkor én sem jövök. Mit keresnek én Gleichenbergben, ha te már nem leszel itt?

Nem is ment.

Závoryék az 1890- es évektől Budapesten élnek. Az íróval a barátsága itt is folytatódik, találunk erre utalást az Emlékeim c. kötet Mikszáthról szóló fejezetében a 40 éves írói jubileum kapcsán:

„Aggodalommal olvastam a lapokból a jubileumára való előkészületeket. Ezt a szegény embert – gondoltam- még agyon jubilálják, agyon gratulálják. Hetek óta nem mentem feléje- kíméletből. Május 21-én gratuláltam neki levélben. Gondoltam,

ezt elolvashatja, amikor ráér, kevésbé lesz terhére, mint a látogatás.

Közlöm a levelet, mint utolsó hozzá intézett szavaimat:

Kedves Kálmán!

Jubileumod alkalmából történt ünnepeletésed fíradalmait kipihenheted már annyira, hogy az én gratulálásomat is meghallgathatod.

Nagyon örülök, hogy ragyogó írói pályád 40 éves fordulóját jó egészségben megérted. Engedje a Gondviselés, hogy dicsőséged verőfényében még sokáig sütkérezhess.

Sok szép dolog történt veled. De, hogy doktorra avassanak: az már méltatlanság volt ellened.

Midőn Thaly Kálmán Kossuthot az Akadémiában beválasztani ajánlotta: Kossuth tiltakozott ez ellen. Véleményem szerint helyesen tette. Kossuthra nem lehetett megtiszteltetés, hogy őt lehúzzák a szürke akadémikusok közé abból a szédítő magasságból, ahová önteremtő erejéből emelkedett s impozáns nagyságában egyedül állott.

Hát doktori címe Szigeti Mártonnak is van, meg Kentzlernek is adtak olyat. Mi az neked?

Te Mikszáth vagy! Téged már nem díszíthet se doktori cím, se ordo, mindez hiábavalóság, mint a prédikátor mondaná.

(.....)

Engem végtelenül meghatott, midőn a párisi Per la Caise temető kapuján belépve jobbról az első sírkövet megláttam. Egyszerű obeliszek. Olyan mint a kerepesi úti temetőben

Török Pálé. Csak egy szó van rávéve, egy név: Aragón. Semmi több, még keresztnév sem. A nagy tudós e síremlékének gígonólása méltó volt a nagy nemzet akadémijához.

De már, hogy neked domíniumot adott a nemzet jubileumi ajándéku: ezzel túltett a francia akadémián.

„Egyed vigassággal a te kenyeredet és igyad vidámsággal a borodat”, amit az a domínium teremni fog.

Sajnos! E jókívánatom sajnos, nem teljesült rajta.

Teljesüljön az utódain!

Závory Sándor a jókívánatai mellett a fenntartásait sem rejtegeti. Ha pozitív értelemben is (Te Mikszáth vagy), de kifogásolja a doktori címet. A domíniummal (földbirtok) kapcsolatosan a Francia Tudományos Akadémia híres titkáranak, Francois Aragónak a síremlékét is megemlíti.

Pedig Mikszáth örült a címnek. A pesti Vigadóban tartott országos ünnepségen (1910. május 16.) a válaszbeszédében elmondja, hogy az édesapja mindig biztatta a diploma megszerzésére. A rá jellemző fanyar humorával meg is jegyezte: „Milyen jól jártam, hogy meg nem szereztem. Azóta már nem is örülnék neki.”

A földbirtokra vonatkozó megjegyzése sem igazán érthető. Hiszen az ötlet magától az írótól származik: új sorozatban megjelentetett műveinek a jövedelméből, nemzeti ajándékként egészítsék ki a horpácsi birtokát. Ez megtörtént, a 600 hold földbirtokról szóló okiratot az ünnepségen adják

át neki. Aminek szintén nagyon örült, mert a nemzetétől kapta.

Závory Sándor ne tudott volna ezekről a dolgokról? Vagy valóban egy nagyon őszinte és nyílt barátság volt közöttük, hogy a gratuláció közepette sorolja a fenntartásait? Pedig ő is hallhatta a május 16-i fényes ünnepségen Mikszáth búcsúszavait, amit a tiszteletére összesereglett közönségnek mondott: „...láttak ma végre egy boldog embert”

Írónk nem sokáig volt boldog ember és földbirtokos is csak papíron maradt, azon is már csak 12 napig. Újra választások vannak Magyarországon.

1910. május 18-án vidékre indul, választási körútra. De útközben nagyon megfázik, 5 nap múlva vissza kell térnie Budapestre. Magas láza van, tüdőgyulladással. Nagy valószínűséggel feltételezhetjük, hogy Závory Sándor május 21-én írt gratulációját ilyen nagy betegen már nem olvasták.

Sajnos az orvosok nem tudnak rajta segíteni az akkori gyógyszerekkel és módszerekkel.

1910. május 28-án elhunyt a magyar irodalom egyik legszínesebb egyénisége, bölcs írója, Mikszáth Kálmán.

Závory Sándor a temetés után a következőket írta:

Eltemették a boldog embert. Negyven éven át tündöklött a nemzeti dicsőség egén s midőn annak zenitjére ért: akkor tűnt el, mint egy szét pattant meteor.

Összeállította: Vendég Piroška

Az első nyár Gleichenbergben – 1890-ben. Mikszáth Kálmán a családjával, barátai körében.